

Näkemyksiä terrorismin luonteen muuttumisesta terrorismintutkimuksessa

LEENA MALKKI

ABSTRACT

Discussion on the changing face of terrorism in the study of terrorism

The events of the 11th September 2001 and some other recent terrorist attacks seem to be significantly different from the acts of terrorism in the previous decades. While the re-evaluation of the theories of terrorism in the light of September 11th has just started, there has been a lot of scholarly debate on the changing face of terrorism from the late 1980s onwards. This article sums up this discussion. Many perceived threats and trends in terrorism manifest in September 2001 have already been discussed for some time. Even though it seems clear that the recent events will lead to significant changes in the way in which the scholarly community thinks about terrorism, it is disputable whether terrorism as a phenomenon has changed as dramatically as it may first appear.

Tapahtumat syyskuun 11. päivänä 2001 ja sitä seurannut ”sota terrorismia vastaan” ovat nostaneet terrorismin vahvasti uutisotsikoihin. Verrattuna vasemmistolaisten ääriradikaalien 1970-luvulla tekemiin, manifestein selitettyihin kidnappauksiin ja lentokonekaappauksiin viimeaikaiset, tunnustamatta ja selittämättä jääneet, suurta tuhoa aiheuttamaan tarkoitetut iskut viittaavat ensi silmäyksellä siihen, että terroritekoja tekevien ryhmien motiiveissa, keinoissa ja tavoitteissa olisi tapahtunut perustavanlaatuisia muutoksia. Syyskuun 11. päivän iskuista ja niiden pohjalta tehtävissä olevista päätelmistä tullaan varmasti keskustelemaan terrorismintutkimuksen piirissä pitkään. Koska iskuista on kulunut vasta suhteellisen vähän aikaa, kovin harva tutkija on vielä ehtinyt julkaista näkemyksiään tapahtuneesta. Monista nyt realisoituneista uhkista ja terrorismissa tapahtuneista pidemmän aikavälin muutoksista on kuitenkin keskusteltu tutkimuksen piirissä jo 1980-luvun lopulta lähtien. Uusia tutkimuksia ja tulkintoja odotellessa on nyt hyvä hetki vetää yhteen ennen syksyn 2001 tapahtumia käytyä keskustelua.

Aluksi on kuitenkin paikallaan muutama sana terrorismin käsitteen määrittelystä ja terrorismintutkimuksesta tieteenalana. Terrorismin määrittelyn suhteen yksimielisyyden saavuttaminen on osoittautunut huomattavan vaikeaksi. Yksi suurimmista syistä tähän on se, että termiin liittyy vahvoja poliittisia, moraalisia ja tunneperäisiä latauksia, jotka ovat vaikeasti ohitettavissa. Tutkijat ovat kuitenkin suhteellisen yksimielisiä määrittelyn tietyistä peruselementeistä. Useimmista määrittelmistä löytyvät sellaiset seikat kuten väkivalta tai voimankäyttö, poliittisuus, pelko tai terrori, uhka sekä psykologiset vaikutukset ja otaksutut reaktiot.¹ Näin ollen voidaan sanoa, että terrorismi on tutkimuksessa yleisimmin ymmärretty väkivallana

sekä lukuisat lentokonekaappaukset. Euroopassa huomiota herättivät vasemmistoryhmien kuten länsisaksalaisen Rote Armee Fraktionin (RAF) ja italialaisen Brigate Rossen (BR) tekemät pommi-iskut ja kidnappaukset. Palestiinalaisjärjestöjen lisäksi nationalistis-separatistisesti motivoituneita terrori-iskuja tekivät esimerkiksi Baskimaan itsenäisyyttä ajava Euzkadi Ta Askatasuna (ETA) Espanjassa sekä Irish Republican Army (IRA) Pohjois-Irlannissa ja Englannissa. N

tysstrategiana, jolloin tavoitteena on ollut väsyttää vastustaja ja saada se siten taipumaan vaatimuksiin.

1970- ja 80-lukujen terrorismin tunnuspiirteisiin on yhdistetty usein enemmän tai vähemmän suorasanaisesti tietyn tyyppinen organisoitumistapa. Terrorismin taustalla on katsottu tyyppillisesti olevan pieni, useisiin soluihin jakaantunut ryhmä. Terroristiryhmiä on niin ikään pidetty hyvin hierarkkisinä, johtajien otteita autoritaarisina sekä solujen sisäistä ja välistä työnjakoa suhteellisen järjestäytyneenä. Lisäksi terroristiryhmien on katsottu olevan toimintansa luonteen vuoksi pakostakin erittäin sulkeutuneita ja ympäristöstään eristäytyneitä.

Maan alla elävien terroristien toimeentulon ja operaatioiden vaatimien resurssien turvaamisen vuoksi rahoituksen järjestämisestä on pidetty terrorismin kannalta keskeisenä tekijänä. Rahoituksen hankkimistapa on vaihdellut ryhmittäin, mutta tyyppillisinä tapoina on pidetty esimerkiksi pankkiryöstöjä ja lunnasrahojen vaatimista. Lisäksi monet ryhmät ovat saaneet taloudellista tukea, aseita ym. joiltakin valtioilta tai toisilta ryhmiltä. Rahaa virtasi tutkijoiden mukaan terroristien käyttöön myös heidän ajamaansa asiaan myötämielisesti suhtautuvien henkilöiden lahjoituksina.⁶

1980-luvun aikana terrorismintutkijat alkoivat esittää huomioita terrorismin luonteen muuttumisesta. Ensimmäiset huomiot liittyivät terroritekoja tehneiden ryhmien ideologiaan sekä tukijoihin. Eurooppalainen vasemmistoterrorismi alkoi hiipua ja loppui lähes tyystin vuosikymmenen lopulle tultaessa. Samaan aikaan alkoi näkyä merkkejä oikeistoideologioiden yleistymisestä terrorismin taustalla. Oikeistoterrorismin katsottiin poikkeavan vasemmisto- ja nationalistisesta/etnisestä ter-

rorismista yleensä muun muassa siten, että se oli luonteeltaan vähemmän suunnitelmallista ja tekijöiden organisoituminen löyhempää. Lisäksi valtioiden terroristiryhmille antaman tuen määrään on katsottu yleistyneen 1980-luvun aikana. Terrorismista vaikutti tulleen myös tietyn tyyppinen sodan korvike tai peitelty muoto, jota heikommät valtiot käyttivät kohdatakseen isomman ja voimakkaamman vihollisen ilman rangaistuksen pelkoa.⁷

Oikeisto- ja valtioiden sponsoroiman terrorismin yleistymisessä oli terrorismintutkimuksen näkökulmasta kyse lähinnä tiettyjen piirteiden yleistymisestä toisten jäädessä taka-alalle, eivätkä nämä muutokset siten asettaneet kyseenalaiseksi terrorismista esitettyjä yleisen tason huomioita. 1980-luvun aikana tehtiin kuitenkin myös terroritekoja, joihin eivät vanhat oletukset terrorismista tuntuneet sopivan. Näistä teoista keskusteltiin jonkin verran jo tuoreeltaan. Toden teolla keskustelu terrorismin luonteen muuttumisesta lähti käyntiin 1990-luvun puolivälin tienoilla kolmen iskun myötä. Nämä iskut olivat New Yorkin World Trade Centeriin helmikuussa 1993 tehty pommi-isku, maaliskuussa 1995 uskonlahko Aum Shinrikyon Tokion metroom tekemä sariinikaasuisku ja kuukautta myöhemmin tapahtunut Yhdysvaltain liittovaltion rakennuksen tuhonnut pommi-isku Oklahoma Cityssa.

Keskustelu terrorismin muuttumisesta

Vaikka suurin osa tutkijoista allekirjoittaakin väitteen, että terrorismissa on tapahtunut muutoksia 1980-luvun ja erityisesti 1990-luvun aikana, arviot tapahtuneiden muutosten syvyydestä ja merkityksestä vaihtelevat. Jotkut tutkijat (erityisesti Bruce Hoffman ja Walter Laqueur) ovat katsoneet muutosten olevan huomattavia ja peräänkuuluttaneet terrorismia koskevien olettamusten uudelleenarviointia. Toiset (kuten David Tucker) taas ovat sitä mieltä, että uudessa terrorismissa ei välttämättä ole kovin paljon mitään täysin ennennäke-

⁶ 1970- ja 1980-lukujen terrorismista vallitsevan käsityksen muodostumiseen ovat vaikuttaneet erityisesti Paul Wilkinsonin (1974; 1977), Brian M. Jenkinsin (1974; 1975; 1978), Walter Laqueurin (1977; 1987) ja Martha Crenshawin (1981; 1986) tutkimukset. Terrorismin erityyppisistä tyologioista katso lisäksi Crenshaw ja Pimlott (toim.) (1997, 183–121), Schmid ja Jongman (1988, 43–56) ja Merari (1978). Terroritoiminnan tarkoituksiperistä ovat myös kirjoittaneet erityisesti Ariel Merari (1993) sekä myös J. Bowyer Bell (1975) ja Grant Wardlaw (1982). Terroristiryhmien organisaatiorakenteesta ja luonteesta katso myös Bell (1997a), Cameron (1997) ja Oots (1989). Terroritoiminnan rahoituksesta katso erityisesti Adams (1987), Bell (1997b) sekä Hoffman (1998/1999, 185–196).

⁷ Oikeistoterrorismin vähemmän suunnitelmallisesta luonteesta sekä tekijöiden löyhemmästä organisoitumisesta on kirjoittanut erityisesti Bruce Hoffman (1998/1999, 157–169). Oikeistoterrorismin ja muiden poliittisen terrorismin muotojen välillä on havaittu myös muuntuyppisiä eroja, näistä katso erityisesti Sprinzak (1991; 1995). Terrorismista sodan korvikkeena katso Hoffman (1998/1999, 185–191), vertaa Medd ja Goldstein (1997, 281–285).

mätöntä. On myös tutkijoita, joiden mielestä on liian aikaista puhua merkittävistä muutoksista, koska riittävää näyttöä ei vielä ole (esim. Martha Crenshaw on varoitellut tekemästä liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä), sekä niitä (eritoten Ariel Merari), jotka ovat huomauttaneet, että verrattuna tavanomaisessa sodankäynnissä viimeisten 25 vuoden kuluessa tapahtuneisiin muutoksiin, terrorismissa tapahtuneet muutokset ovat olleet vähäisiä.

Kaksi yleisimmin terrorismin nykyluonnetta kuvaamaan käytettyä sanaa ovat hajanainen ja hahmoton. Tilannetta on usein kuvailtu niin, että 1970- ja 1980-lukujen eli niin kutsutun modernin terrorismin rinnalle on noussut ilmiö, jota on kutsuttu yleensä uudeksi terrorismiksi (joskus myös esimerkiksi postmoderniksi terrorismiksi) ja jonka takana olevia ryhmiä ja henkilöitä on nimetty uudeksi terroristien lajiksi. Uudentyyppisen terrorismin ilmeneminen ei ole kuitenkaan johtanut vanhojen toimintatapojen ja motiivien katoamiseen, vaan monet tutkijat ovat huomauttaneet muun muassa nationalistis-separatistisesti motivoituneita terroristiryhmiä olevan nykyisin siinä missä edeltävinä vuosikymmeninäkin (esim. Chalk 1999, 152–154; Laqueur 1999, 80).

Niin kutsutun uuden terrorismin on katsottu poikkeavan modernista terrorismista päämäärien, toimintatapojen, organisaation, toimijoiden ja/tai väkivallan käyttöön suhtautumisen osalta. Sen ytimessä on nähty olevan ennen kaikkea kolme kehityskulkua – uskonnon uudelleen yleistyminen terrorismin motiivina, terrorismin tuhoisuuden eli kuolonuhrien määrän nousu suhteessa iskujen määrään sekä terroritekojen taustalla olevien henkilöiden organisoitumisessa tapahtuneet muutokset. Tämän lisäksi on puhuttu paljon myös terrorismin ja järjestäytyneen rikollisuuden lähentymisestä sekä arvioitu tapahtuneiden muutosten valossa uudelleen mahdollisuutta, että epätavanomaisten aseiden käyttö terrorismissa yleistyisi. Huomio on toistaiseksi keskittynyt lähinnä tapahtuneiden muutosten täsmentämiseen sekä niiden välisten yhteyksien arviointiin eikä muutosten syitä ole toistaiseksi pohdittu samalla tavalla kuin 1970-luvulla pohdittiin terrorismin yleistymisen syitä.

Uskonnollisesti motivoituneen terrorismin yleistyminen

Uskonnon ilmeneminen terrorismin motiivina ei ole missään nimessä uusi ilmiö, vaan kuten aiem-

min todettiin, valtaosa varhaisiksi terroristiryhmiä mielletyistä liikkeistä oli uskonnollisia. Uskonnollisen terrorismin yleistymiseen uudelleen on kiinnitetty terrorismintutkimuksen piirissä huomiota jo 1980-luvun puolivälissä, joskin keskustelu on lähtenyt toden teolla käyntiin vasta lähes kymmenkunta vuotta myöhemmin.⁸

Uskonnollisen terrorismin on katsottu saaneen alkunsa 1980-luvun ensimmäisinä vuosina, ja se on usein liitetty Iranissa 1970-luvun lopussa tapahtuneeseen islamilaiseen vallankumoukseen. Uskonnollisesti motivoituneiden terroristiryhmien määrä on sittemmin ollut tilastojen mukaan nopeassa kasvussa: Vuonna 1968 RAND:n ja St. Andrewsian yliopiston kansainvälisen terrorismin kronologiassa esiintyneistä terroristijärjestöistä ei yhtäkään voinut pitää uskonnollisesti motivoituneena, kun taas vuonna 1980 kaksi yhteensä 64 ryhmästä ja vuonna 1995 jo melkein puolet aktiivisista ryhmistä olivat uskonnollisesti motivoituneita.⁹

Vaikka ensimmäiset 1980-luvun uskonnollisesti motivoituneet terroristiryhmät olivat muslimieja, uskonnollisen terrorismin yleistyminen on ollut paljon laajempi ilmiö. Uskonnollisesti motivoituneiksi katsottuja terroritekoja ovat tehneet esimerkiksi jotkut ryhmät ja henkilöt USA:n uskonnollisessa äärioikeistossa sekä sikhien ääri-ryhmät. Lisäksi japanilaisen uskonlahko Aum Shinrikyon Tokion metroon maaliskuussa 1995 tekemän sariinikaasuiskun jälkeen uskonnollisiin lahkoihin on alettu kiinnittää enemmän huomiota mahdollisina terrori-iskujen toteuttajina.¹⁰

⁸ Keskustelun avauksena voidaan pitää David C. Rapoportin vuonna 1984 julkaistua artikkelia ”Fear and trembling: Terror in three religious traditions”.

⁹ Tilastoa siteerataan esim. Hoffman (1997a, 3). Viimeisimmässä, vuotta 1996 koskevissa, julkaistuissa tiedoissa (Hoffman ja Claridge 1998, 136) uskonnollisten ryhmien määrän osuus on tippunut 28 prosenttiin samalla kun etnonationalististen ja separatististen ryhmien osuus on noussut 37 prosenttiin. Tähän mennessä kukaan tutkija ei ole kuitenkaan tietääkseni esittänyt tältä tai miltään muultakaan pohjalta, että uskonnollisen terrorismin vallitsevuus olisi taittumaan päin.

¹⁰ Katso esim. Juergensmeyer 2001. Toisaalta Walter Laqueur (1999, 127–130) on kiinnittänyt huomiota siihen, että suuri osa niin maiden sisäisistä kuin välisistäkin väkivaltaisista konflikteista on ollut viime vuosina käynnissä muslimimaissa tai maissa, joissa on aktiivisia muslimivähemmistöjä.

Puhuttaessa uskonnollisesta terrorismista tarkoitetaan etupäässä sellaisten yksilöiden ja ryhmien toimintaa, joille uskonto muodostaa toiminnan ensisijaisen viitekehyksen. Sillä ei siis viitata niinkään esimerkiksi IRA:han ja muihin irlantilaisiin ääriryhmiin, joiden ajatusmaailmassa on uskonnollinen ulottuvuus, mutta joiden toiminnan lähtökohdat ja logiikka liittyvät ensi sijassa poliittisiin pyrkimyksiin. Ero poliittisesti ja uskonnollisesti motivoituneen terrorismin välillä ei ole kuitenkaan täysin selkeä, sillä harvan ryhmän toiminta on puhtaasti vain poliittisesti tai uskonnollisesti motivoitunutta.

Se, mikä tekee uskonnollisten motiivien yleistymisestä merkittävän ilmiön on, että pääosin uskonnollisesti motivoituneiden ryhmien maailmankatsomus ja sitä myötä toiminnan logiikka ja tavoitteet vaikuttavat olevan erilaiset kuin etupäässä poliittisesti motivoituneiden ryhmien. Osa uskonnollisesti ja poliittisesti motivoituneiden terroristien eroavaisuuksista on lähinnä aste-eroja, millä tarkoitetaan sitä, että uskonnollisten terroristien toiminnassa monet piirteet esiintyvät ehdottomamassa muodossa kuin poliittisten terroristien kohdalla.

Uskonnollisesti ja poliittisesti motivoituneen terrorismin välisistä eroista ovat kirjoittaneet erityisesti Bruce Hoffman (1998/1999), Mark Juergensmeyer (1997; 2001) ja Magnus Ranstorp (1996), joiden luonnehdinnat ovat hyvin pitkälti samansuuntaisia. Keskeisenä erona uskonnollisesti ja poliittisesti motivoituneen terroritoiminnan välillä he pitävät sitä, että, toisin kuin poliittisesti motivoitunut terrorismi, uskonnollisesti motivoitunut terrorismi ei keskity tiettyjen rajattujen poliittisten ja sosiaalisten tavoitteiden saavuttamiseen. Uskonnollisille terroristeillekin taistelun arena on usein politiikka, mutta taistelun konteksti on huomattavasti laajempi. Uskonnolliset terroristit näkevät tyypillisesti toimintansa olevan osa kosmista, totaalista sotaa, jota käydään hyvän ja pahan välillä. Laskelmoitujen taktisten siirtojen sijaan uskonnollisesti motivoituneet ryhmät kokevat usein toimivansa jumalalta saadusta käskystä. Teoissa on mukana vahva symbolinen elementti, ja ne on yleensä tarkoitettu vaikuttamaan juuri symbolisella tasolla. Joidenkin ryhmien kohdalla iskut liittyvät uskomuksiin maailmanlopun tapahtumista sekä ryhmän roolista niissä. Keskeinen ero on nähtävissä myös toiminnan aikajänteen suhteen, sillä taistelun mieltäminen kosmiseksi sodaksi tekee

siitä kosmiseen aikaan eikä niinkään ihmisikään sidotun prosessin.

Tutkijat ovat nähneet uskonnollisten ja poliittisten terroristien välillä eroja myös siinä, mille yleisölle iskut on kohdennettu. Toisin kuin poliittisesti motivoituneet terroristit, uskonnolliset terroristit eivät pyri ensisijassa vetoamaan mihinkään maanpäälliseen kannattajakuntaan, vaan heidän tekonsa keskeisimmät todistajat ovat yhteisö itse sekä jumala. Poliittisesti ja uskonnollisesti motivoituneiden terroristien on havaittu myös näkevän itsensä ja väkivaltaiset tekonsa suhteessa yhteiskuntaan huomattavan eri tavalla. Poliittisten terroristien katsotaan yleisesti pitävän väkivaltaa tapana korjata vikoja järjestelmässä tai vauhdittaa uudenlaisen järjestelmän muotoutumista. Uskonnolliset terroristit sen sijaan näkevät itsensä järjestelmän ulkopuolisina ja hakevat järjestelmän muuttamista paljon perustavanlaatuisempia muutoksia vallitsevaan tilanteeseen.

Näiden uskonnollisesti ja poliittisesti motivoituneiden terroristien välillä olevien erojen on katsottu heijastuvan siihen, millaisiin iskuihin nämä ovat valmiita ja kiinnostuneita ryhtymään. Koska uskonnolliset terroristit katsovat olevansa korkeamman auktoriteetin asialla, yhteiskunnan asettamilla poliittisilla ja moraalisisilla rajoituksilla ei ole uskottu olevan heidän kannaltaan suurta merkitystä. Toiseksi koska kyseessä on hyvän ja pahan välillä käytävä kamppailu, puolueettomia ei ole eli heille vihollisia voivat olla kaikki, jotka eivät taistele heidän riveissään. Tämä voi johtaa käytännössä hyväksymään lähes rajattoman väkivallan löyhästi määriteltyä, laajaa vihollisjoukkoa vastaan. Näin ollen on esitetty, että Brian M. Jenkinsin väite katsojien ja kuulijoiden, ei kuolleiden tavoittelusta ei vältt

että uskonnollisesti motivoituneet terroristit ovat valmiita tekemään tuhoisampia iskuja kuin poliittisesti motivoituneet terroristit. Kansainvälistä terrorismia koskevien tilastojen perusteella näin vai-

Tilastojen luotettavuuden ohella toinen kriittinen kysymys on, miten niitä pitäisi tulkita. Esimerkiksi Brian M. Jenkins on epäillyt, että keskimääräisen kuolonuhrien määrän kasvu saattaa johtua ensi sijassa pienemmän mittakaavan symbolisten iskujen vähenemisestä kylmän sodan loppumisen jälkeen (sit. Dishman 2001b, 308). Toisaalta väite tuhoisuuden lisääntymisestääkään ei ole yksiselitteinen. Nadine Gurr ja Benjamin Cole ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että tuhoisuuden keskimääräinen lisääntyminen ei kuitenkaan johtanut 1990-luvun aikana yli 100 kuolonuhria tuottaneiden iskujen lisääntymiseen, vaan niitä itse asiassa tehtiin enemmän 1980- kuin 1990-luvulla (Gurr ja Cole 2000, 24–25). Kuitenkin kuten Gurr ja Cole omaan huomioonsa lisäävät, lukujen perusteella johtopäätöksiä tehtäessä on otettava huomioon, ettei luvuissa huomioida ennen toteutusta paljastuneita suunnitelmia eikä iskuja, joissa suurten kuolonuhrien määrän tuottamisessa epäonnistuttiin.

Jos tilastojen luotettavuudesta ja tulkinnasta ei välttämättä yksimielisyyttä, monien tutkijoiden näkemys on, että suurta kuolonuhrien määrää karttamattomia radikaaleja olisi tällä hetkellä enemmän kuin edeltävinä vuosikymmeninä (erit. Laqueur 1999, 79–80). Yksi ilmeinen syy-yhteys tälle on löydetty uskonnollisten motiivien yleistymisestä terrori-iskujen taustalla, mutta kuolonuhrien määrän suhteelliselle kasvulle on annettu myös muita selityksiä.

Ensimmäinen näistä perustuu jo 1970-luvulla tehdyille huomiolle, jonka mukaan median ja yleisön ”turtumisen” vuoksi terroristien tavoitteleman järkytyksen ja huomion aikaansaaminen vaatii koko ajan entistä dramaattisempia iskuja. Näin ollen viime vuosien näyttäviä ja tuhoisia iskuja on selitetty viittaamalla siihen, että vähemmän tuhoisilla iskuilla ei välttämättä saavutettaisi enää samalla huomiota kuin aiemmin (esim. Hoffman 1998/1999, 177; myös Wilkinson 1990, 7–8). Tässä yhteydessä siteerataan usein Oklahoma Cityssa huhtikuussa 1995 liittovaltion talon räjäyttäneen ja 168 kuolonuhria vaatineen pommin asettajan, Timothy McVeigh’n kommenttia, että viestin perille menemiseksi oli tarpeen tuottaa paljon kuolonuhreja (Michel ja Herbeck 2001, 223–224).

Toiseksi iskujen tuhoisuuden lisääntyminen on liitetty valtioiden tuen lisääntymiseen sitä kautta, että joltakin valtiolta saatu apu yleensä parantaa ryhmän käytössä olevia resursseja sekä toisaalta

vähentää riippuvuutta todellisesta ja potentiaalisesta kannattajakunnasta. Näiden tekijöiden on yhdessä katsottu vähentävän rajoitteita laajan tuhon aiheuttamiselle.¹²

Kuolonuhrien määrän kasvu on niin ikään liitetty terroristien organisoitumisessa tapahtuneisiin muutoksiin, joita tarkastellaan kohta tarkemmin.

Iskujen tuhoisuuden lisääntymisen ohella terroristien strategiassa on nähty merkkejä myös toisentyypisestä muutoksesta. Joidenkin tutkijoiden huomioiden mukaan yhä useampi isku vaikuttaisi jäävän tunnustamatta. Siinä missä iskujen tunnustamatta jättäminen ei ole missään nimessä uusi ilmiö, esimerkiksi Bruce Hoffman on tuonut julki, että kuta kuinkin kaikista 1990-luvulla tehdyistä näyttävimmistä ja paljon kuolonuhreja tuottaneista iskuista ei mikään ryhmä ole ottanut julkisesti vastuuta. Mahdollisina syinä iskujen tunnustamatta jättämiseen on pidetty sitä, että tarvetta iskujen selittämiseksi ja tekijän paljastamiselle ei ole, esimerkiksi koska iskujen tekijät katsovat tavoitteidensa toteutuvan muutenkin. Toisaalta muutos on tulkittu merkiksi siitä, että väkivallasta on tullut joillekin ryhmille itsetarkoitus. Lisäksi on viitattu iskusta kiinnijäämisen riskien ja mahdollisten seurausten kasvamiseen. Asiaa kommentoineet tutkijat ovat pitkälti yksimielisiä siitä, että havaintojen taustalla olevien tekijöiden ymmärtäminen vaatisi iskujen tunnustamisen logiikan tarkempaa analysointia kuin mitä terrorismintutkimuksen piirissä on tähän asti tehty.¹³ Näin ollen kysymys siitä,

¹² Esim. Hoffman (1998/1999, 189) ja Gurr ja Cole (2000, 199). Valtioiden antaman tuen kehittämisestä kylmän sodan jälkeen on eriauvia mielipiteitä. Siinä missä valtaosa tutkijoista (esim. Hoffman 1998/1999, 191–196) on nähnyt sen jatkuvan entisellä tasolla, toiset ovat nähneet sen ainakin kylmän sodan aikaisessa muodossaan käytännössä katsoen loppuneen. Tätä mieltä on esimerkiksi Xavier Raufer (1999), joka viittaa pienten, organisoituneiden, korkean teknologian miniarmeijoiden (kuten RAF, BR, Abu Nidalin Fatah-Vallankumouksellinen Neuvosto) katoamiseen kylmän sodan loputtua. Walter Laqueur (1999, 183) puolestaan katsoo valtioiden tuen vähentyneen, mutta ei missään nimessä loppuneen kansainvälisen painostuksen seurauksena. Terrorismin tukemista jatkavat hänen mukaansa hieman suuremmat valtiot, joihin ei ole vielä kohdistettu massiivista painostusta sekä syrjäiset ja köyhät valtiot.

¹³ Asiasta käytiin keskustelua Terrorism and Political Violence -aikakausjulkaisussa vuosina 1996–1997. Katso Rapoport (1996), Hoffman (1997b ja c), Pluchinsky (1997) ja Rapoport (1997).

minkälaisista muutoksista on kyse ja mikä on niiden merkitys, on edelleen paljolti avoin.

Uudet/yleistyneet piirteet organisoitumisessa

Myös terroristien taustojen ja organisoitumisen suhteen on katsottu tapahtuneen muutosta hajanaisempaan ja hahmottomampaan suuntaan. Keskustelussa huomio on kiinnittynyt eritoten kolmeen, vahvasti toisiinsa kietoutuneeseen kehityskulkuun – terroristiryhmän organisoitumistavoissa tapahtuneisiin muutoksiin, amatööriterrorismin yleistymiseen ja pitkän linjan terroristiryhmien ammattimaistumiseen.

Monet tutkijat ovat väittäneet, että terroristiryhmistä on tullut paljon entistä hahmottomampia. Siinä missä 1970- ja 80-lukujen terroristiryhmät olivat suhteellisen selvärajaisia ja helposti tunnistettavia, monet tällä hetkellä toimivat ryhmät ovat pikemminkin Brian M. Jenkinsin sanoin samanmielisten fanaatikkojen universumeita, joissa on galakseja ja tähtiryhmiä, verkostoja ja ad hoc -salaliittoja, jopa yksittäisiä toimijoita (Jenkins 2001a, 324). Myös Bruce Hoffman on kiinnittänyt huomiota joidenkin organisaatioiden totuttua hajanaisempaan luonteeseen niin rakenteensa kuin jäsenistönsä suhteen. Pyramidimaisen ja hierarkkisen järjestäytymismallin sijasta terroristit ovat nykyisin hänen mukaansa entistä useammin osa paljon laajempia ja epäselkeämpiä liikkeitä, ja heitä yhdistävät löyhät verkostot kokoavat niin amatööriterroristeja kuin myös ”kokopäiväisiä” ammattiterroristeja (Hoffman 1997a, 1–2).

Puhuttaessa amatööriterroristeista tarkoitetaan (pientä ryhmää) henkilöitä, jotka eivät ennen iskua ole olleet kiinteästi liitoksissa mihinkään organisoituneeseen terroristiryhmään tai saaneet ainkaan suoraa tukea miltään kolmannelta taholta. Amatööriterrorismin yleistymisen ovat tutkijoiden mukaan mahdollistaneet eritoten tiedonvälityksessä tapahtuneet muutokset. Kuten ilmiöstä eniten kirjoittanut tutkija Bruce Hoffman on todennut, terrorismiin ryhtyminen vaatii halun ja motivaation lisäksi koulutusta, aseiden hankintamahdollisuuksia ja operatiivista tietämystä. Nämä eivät ole edeltävinä vuosikymmeninä olleet itsestään selvästi saatavilla, vaan niiden hankkiminen on tapahtunut yleensä luomalla yhteyksiä toisiin terroristiryhmiin tai terrorismia tukeviin valtioihin. Nykyisin tilanne on kuitenkin toinen, koska tietoa keinoista ja toimintatavoista on saatavilla esimer-

kiksi kirjakaupoista ja internetistä. Hoffmanin mukaan terrorismi on tullut näin kenen tahansa ulottuville (Hoffman 1998/1999, 203). Paitsi että nykyaikaiset viestintäyhteydet ovat helpottaneet teknisen tiedon saatavuutta, ne ovat luoneet uusia mahdollisuuksia ideologian levittämiseksi, kommunikaatiolle ja rahankeruulle ja näin helpottaneet amatööriterroristien ja laajemmin uudentyyppisten organisoitumistapojen kehittymistä (esim. Tucker 2001, 2–3; Medd ja Goldstein 1997, 295–296).

Tarvittavien resurssien itsenäisen hankkimisen lisäksi amatööriterrorismille tyypillisiin piirteisiin liitetään erittäin löyhä organisoituminen. Amatööriterroristien tekemien iskujen taustalla katsotaan tyypillisimmin olevan joukko samoin ajattelevia henkilöitä, joiden yhteistoiminta saattaa rajoittua yhden ainoan iskun tekemiseen.

Esimerkkinä amatööriterrorismista on usein annettu New Yorkin World Trade Centeriin helmikuussa 1993 pommi-iskun toteuttanut löyhä ryhmä, johon kuuluneiden joidenkin tekijöiden lapselliset virheet johtivat nämä kuta kuinkin suoraan poliisiin. Kuitenkin esimerkiksi Bruce Hoffman on huomauttanut, että hieman ennen iskua tehdyt rahansiirrot sekä joidenkin iskun tekijöiden myöhäisemmät liikkeet antavat viitteitä siitä, että iskun taustalla saattaa olla paljon suuremmat kuviot kuin mitä varmuudella tiedetään. Näin ollen se ei ehkä vastaa tutkijoiden kuvausta amatööriterrorismista kaikkein tyypillisimmillään (Hoffman 1994, 373–376).

World Trade Centerin iskun tekijät tuovat kuitenkin esille ne syvemmät yhteydet, mitä amatööriterroristeilla voi olla. Hoffman esimerkiksi on väittänyt, että terrorismia tukevat valtiot tai jotkut terroristiryhmät saattavat olla kiinnostuneita laittamaan amatööriterroristeja asialle välttyen täten itse kiinnijäämiseltä ja sen seurauksilta (Hoffman 1997a, 7). Tämänäyttypistä asetelmaa amatööriterroristien taustalla ei kuitenkaan läheskään aina ole. Esimerkiksi vaikka Oklahoma Cityn pommi-iskuun yhdistetyillä henkilöillä on yritetty esittää olleen yhteyksiä IRA:han, arabiterroristeihin ja WTC:n pommi-iskussa keskeisessä asemassa olleeseen Ramzi Yousefiin, vedenpitävää näyttöä asiasta ei ole saatu, ja teon tunnustanut Timothy McVeigh on kieltänyt yhteyksien olemassaolon jyrkästi (Michel ja Herbeck 2001, 286).

World Trade Centerin iskun toteuttaneen joukkion ohella uudentyyppisesti organisoitunutta terroritoimintaa edustaa tutkijoiden mukaan myös

USA:n uskonnollisen äärioikeiston soveltama johtajaton vastarinta (*leaderless resistance*). Johtajatoman vastarinnan ajatuksen on kiteyttänyt Ku Klux Klanin johtohahmona tunnetuksi tullut Louis Beam vuonna 1992 julkaistussa artikkelissaan. Johtajaton vastarinta määritellään toiminnaksi, jossa yksilö tai erittäin pieni ryhmä harjoittaa valtionvastaista väkivaltaa riippumattomana mistään liikkeestä, suuremmasta ryhmästä tai tukiverkostosta. Toiminnan päämääränä ei ole välttämättä joukkokannatuksen aikaansaaminen, vaan kyse on enemmänkin siitä, että taisteluun lähdetään joukkoliikkeen aikaansaamisen toivottomuudesta huolimatta. Beam on tiivistänyt hyvin myös terrorismin vastaisen toiminnan vaikutuksen organisoitumisessa tapahtuneissa muutoksissa. Amerikkalaisilla patrioteilla ei Beamien mukaan ole riittävästi resursseja liittohallituksen painostusta kestävä organisaation ylläpitämiseen. Beam pitää ratkaisuna haasteeseen sellaista organisaatiomallia, joka perustuu soluihin, mutta jolla ei ole minkäänlaista keskusjohtoa ja joka on siksi erittäin vaikeasti eliminoitavissa. Jokainen yksilö tai pieni ryhmä tekee oman päätöksensä ryhtyä vastarintaan ja hankkii siihen tarvittavat taidot ja tiedot itsenäisesti (Beam 1992; katso myös Kaplan 1997).

Miten nämä organisoitumisessa ja resurssien hankinnassa tapahtuneet muutokset ovat sitten liitoksissa terrori-iskuissa kuolleiden suhteellisen määrän kasvuun? Bruce Hoffmanin mukaan amatööriterroristit saattavat päätyä tuottamaan perinteisemmän kaltaisia terroristeja useammin kuolonuhreja johtuen siitä, että heillä ei ole keskusjohtoa rajoittamassa summittaisen tuhon tuottamista (Hoffman 1997a, 4–6). Samankaltaisen väitteen ovat esittäneet myös Nadine Gurr ja Benjamin Cole (Gurr ja Cole 2000, 167–168). Walter Laqueur puolestaan on kiinnittänyt huomiota siihen, että nykyisin terroristiryhmät ovat yleensä entistä pienempiä, ja hänen mukaansa mitä pienempi ryhmä, sitä radikaalimpi ja todellisuudesta irtautuneempi se todennäköisesti on (Laqueur 1999, 5). Myös Magnus Ranstorp on kiinnittänyt huomiota siihen, että ryhmän koon ja militanttiuden välillä vaikuttaisi olevan käänteinen suhde (Ranstorp 1996, 55).

Myös kolmas terroristien organisoitumisessa tässä tapauksessa ennen kaikkea resursseissa havaittu muutos, pitkän linjan terroristiryhmien ammattitaidon kehittyminen, on liitetty terrori-iskujen tuhoisuuden lisääntymiseen. Bruce Hoffman on

esimerkiksi väittänyt, että jokainen uusi terroristisukupolvi vaikuttaa olevan edellistä kyvykkäämpi, armottomampi ja vähemmän idealistinen. Joillekin uuden sukupolven terroristeille väkivallasta on saattanut tulla jo päämäärä itsessään. Esimerkkeinä yllä kuvatun kaltaisesta kehityksestä Hoffman mainitsee RAF:n toisen ja kolmannen sukupolven terroristit sekä PIRA:n (Provisional IRA) ja turvallisuusviranomaisten välillä käynnissä olevan kilpajuoksun tekniikan ja taktiikoiden kehittämisestä (Hoffman 1994, 376–382).

Siinä missä amatööriterroristien ilmeneminen sekä terroristien verkostomainen organisoitumismalli ovat varmasti nykypäivän ilmiöitä, voidaan kuitenkin hyvällä syyllä kysyä, ovatko ne kuitenkaan täysin uusia. David Tucker esimerkiksi on huomauttanut, että kaikki terroristit ovat amatöörejä aloittaessaan. Jos heidän virheensä eivät ole kohtalokkaita, he voivat oppia kokemuksistaan ja selviytyä niin pitkälle, että heistä tulee ammattilaisia. Hänen mukaansa amatööriterroristien ja löyhien ryhmien esiintyminen esimerkiksi islamilaisien terroristien keskuudessa on pitkälti selitettävissä sillä, että kansainvälinen islamilainen liike on suhteellisen nuori. Toisin sanoen Tuckerin mielestä amatööriterroristit ja monien terroristiryhmien ad hoc -luonne eivät ole niinkään uusi piirre kuin heijastusta terrorismin elinkaaresta (Tucker 2001, 4–5). Myös aiempina vuosikymmeninä terrori-iskuja tehneiden ryhmien joukossa on selkeitä amatöörejä. Esimerkiksi Alankomaissa 1970-luvulla junakaappauksia ja diplomaattisten rakennusten valtauksia tehneet radikaalit molukkinuoret olivat erittäin löyhästi organisoituneita ja itseoppineita.¹⁴

Toiseksi niin kaikkien modernien terroristiryhmien kuvaaminen hierarkkiseksi soluorganisaatioiksi kuin kaikkien nykypäivän terroristiryhmien luonnehtiminen verkostoiksi antaa tilanteesta vahvasti yksinkertaistavan kuvan. Tucker mainitsee esimerkkinä PLO:n, jonka verkostomainen rakenne on hänen mukaansa hyvin lähellä nykyaikaisten terroristiverkostojen organisaatiota (Tucker 2001, 4). Hoffman puolestaan viittaa yli sata vuotta sitten toimineeseen ”Anarkistiseen Internationaliin”, joka niin ikään koostui pitkälti itsenäisesti toimivista samoin ajattelevien radikaalien soluista (Hoffman 2001a, 426). Toisaalta on tärkeä muis-

¹⁴ Tarkemmin molukkinuorten radikaalista toiminnasta katso kirjoittajan pro gradu -työ (Salminen 2000a) sekä artikkeli (Salminen 2000b).

taa myös Christopher Harmonin esiin tuoma huomio, että valtaosassa nykypäivän terroristiryhmissä on edelleen klassisen soluorganisaation piirteitä (Harmon 2000, 96–101 ja 123–124).

Täysin uusista piirteistä tai dramaattisista käänteistä ei siis organisoitumisessa ja resurssien hankinnassa tapahtuneissa muutoksissa ole kyse. Keskusteluun terrorismin luonteen ratkaisevasta muuttumisesta kriittisesti suhtautuvan Ariel Merarin mukaan näin ei voisi ollakaan. Hänen mukaansa terrorismin organisatoriset piirteet eivät ole muuttuneet eivätkä edes voi ratkaisevasti muuttua, koska salassa pysyminen vaatii useisiin alaosastoihin jakautunutta organisaatiota, valikoivaa ja rajallista rekrytointia sekä toimintaa pienissä ryhmissä. Tähän viittaa hänen mukaansa se, että jopa silloin kun valtiot tai suuremmat ryhmät harjoittavat terrorismia, ne omaksuvat saman taktiikan kuin pienet ryhmät (Merari 1999, 55–56).

Terrorismi ja järjestäytyneet rikollisuus

Uskonnollisesti motivoituneen terrorismin yleistymisen, terrorismin tuhoisuuden nousun ja organisoitumistapojen muutosten ohella terrorismintutkimuksessa on kiinnitetty huomiota myös terrorismin ja rikollisuuden lähenemiseen.

Terrorismin on katsottu perinteisesti eroavan rikollisuudesta siinä, että terroristien päämäärät ovat etupäässä poliittisia, sosiaalisia tai uskonnollisia, kun taas rikolliset pyrkivät materiaalsen hyödyn saavuttamiseen. Terroristit ovat kuitenkin kuta kuinkin poikkeuksetta sekaantuneet jollain tavalla tavanomaiseen rikolliseen toimintaan esimerkiksi varastamalla aseita puolustusvoimilta tai rahoittamalla toimintaansa pankkiryöstöjen kautta. Nykyisin terroristien rahanhankintatapojen kirjon on katsottu laajentuneen ja esimerkiksi kiristyksen yleistyneen (Veness 1999, 11).

Tämän lisäksi joidenkin terroristiryhmien kohdalla yhteyden rikollisuuteen on viime vuosina katsottu tietyllä tapaa syventyneen. Ääripäätä näkemyksissä rikollis- ja terroristiorganisaatioiden yhteistyön lisääntymisestä edustaa USA:ssa erityisesti 1980-luvun lopussa ja 1990-luvun alussa vilkkaana käynyt keskustelu narkoterrorismista. Narkoterrorismiväitteiden mukaan Latinalaisen Amerikan sissiliikkeitä ja huumekartellit olivat liittoutuneet mukaan Moskovan orkestroimaan, länsimaita vastaan suunnattuun salaliittoon. Tälle väitteelle ei ole terrorismintutkimuksen alalla katsottu

löytyvän perusteita, ja sitä myötä koko narkoterrorismin käsitettä on pidetty tutkimuksen piirissä etupäässä harhaanjohtavana.¹⁵

Vaikka tutkijat ovat hylänneet ajatuksen laajan salaliiton olemassaolosta, yhteyksiä Latinalaisen Amerikan terroristien/sissien ja huumekartellien välillä pidetään ensisijaisena esimerkkinä terroristien ja järjestäytyneen rikollisuuden välisten suhteiden kehittymisestä. Useimmin mainittu tapaus on Kolumbia, jossa maan sissiliikkeet FARC ja ELN ovat toimineet yhteistyössä maan huumekartellien kanssa. Huumekaupan kautta liikkeet ovat päässeet käsiksi entistä huomattavasti suurempiin rahasummiin, mikä on helpottanut huomattavasti toiminnan jatkamista ja laajentamista ja samalla myös muuttanut liikkeiden luonnetta. Latinalaisen Amerikan lisäksi esimerkkejä rikollisuuden ja terrorismin välisen rajan hämärtymisestä on löydetty esimerkiksi Tsetseniasta ja Kosovosta (Laqueur 1999, 211–225; Dishman 2001a, 49–51 ja 54–55).

Monet tutkijat ovat pitäneet väitteitä terroristi- ja rikollisorganisaatioiden välisestä yhteistyöstä usein liioittelevina ja katsoneet yhteistyön olevan luonteeltaan varsin pinnallista ja lähinnä lyhyen tähtäimen etunäkökohtiin perustuvaa. Abraham H. Miller ja Nicholas A. Damask ovat todenneet, että esimerkiksi Latinalaisen Amerikan sissiliikkeiden ja huumekartellien välillä on todellakin ollut yhteistyötä, mutta sen taustalla ei ole ollut mitkään pitkäntähtäimen poliittiset tavoitteet vaan enemmänkin ahneuden motivoima liittoutuminen: helppo tapa hankkia rahaa terroritoimintaa varten on Latinalaisessa Amerikassa lähteä mukaan alueen merkittävään taloudelliseen toimintaan eli huumekauppaan (Miller ja Damask 1996, 124–126). Tsetseniassa ja Kosovossa terroristien ja järjestäytyneen rikollisuuden lähentymisen on katsottu olevan ehkä poikkeuksellisen huomattavaa, mutta sitä on pidetty enemmänkin paikallisten olosuhteiden luomana erityistapauksena kuin esimerkkinä kehityssuunnasta (esim. Dishman 2001a).

Syynä rikollisjärjestöjen ja terroristiryhmien välisen yhteistyön vähäisyydelle on nähty se, että näiden intressit eroavat toisistaan. Rikollisjärjestöt eivät lähde mielellään mihinkään sellaiseen toi-

¹⁵ Tämän keskustelun ytimessä on Rachel Ehrenfeldin ja Michael Kahanin Wall Street Journalissa vuonna 1986 julkaistu kirjoitus sekä Ehrenfeldin neljä vuotta myöhemmin julkaistu kirja (Ehrenfeld 1990). Narkoterrorismin kritiikki katso esim. Miller ja Damask (1996) ja Wardlaw (1988).

mintaan, joka oletettavasti lisäisi painostusta hallituksen puolelta, ja terroristiryhmät taas koettavat minimoida sellaisen toiminnan, mikä uhkaisi niiden mainetta. Lisäksi muun muassa Chris Dishman on huomauttanut, että yhteistyöhön ei välttämättä useinkaan ole tarvetta, koska monilla terroristijärjestöillä on jo muutenkin riittävät yhteydet rikollismaailmaan ja rikollisjärjestöillä taas tarvittavat resurssit esimerkiksi pommi-iskujen tekemiseen. Näin ollen kun rikollisorganisaatiot ovat joskus tehneet terroritekoja ja terroristiryhmät tehneet rikoksia, ne ovat usein tehneet teot itse sen sijaan, että olisivat etsineet yhteistyökumppania (Dishman 2001a, 43–48).

Organisaatioiden yhteistyötä keskeisempi muutos on monien tutkijoiden mielestä tapahtunut terroristien ja järjestäytyneen rikollisuuden motiiveissa ja toimintatavoissa. Esimerkiksi Dishman ja Walter Laqueur ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että terroristiryhmien toiminta on muuttunut yhä enemmän rikollisorganisaatioiden kaltaiseksi. Toisaalta järjestäytyneessä rikollisuudessa on ollut samaan aikaan nähtävissä politisoitumisen merkkejä, kun rikollisryhmät ovat pyrkineet turvaamaan asemansa tulevaisuudessa hankkimalla poliittista vaikutusvaltaa (Dishman 2001a, 47–48; Laqueur 1999, 210–211 ja 224–225).

Terroristioorganisaatioiden rikollisuuteen kallistuminen ja lisääntyneen materiaalsen edun tavoittelu on rahan tarpeen ja ahneuden heräämisen lisäksi yhdistetty ryhmän toteamukseen poliittisen taistelun toivottomuudesta. Rahan tarpeen on toisinaan katsottu olevan liitoksissa kylmän sodan päättymiseen ja sitä seuranneeseen valtioilta tulleen tuen vähenemiseen.¹⁶ Esimerkiksi Christopher Harmon on esittänyt, että yksi tapa, jolla kapinalliset terroristit ovat pyrkineet sopeutumaan kylmän sodan jälkeiseen ympäristöön on ollut liittyä yhä enenevässä määrin yhteen järjestäytyneen rikollisuuden kanssa. Näin on Harmonin mukaan käynyt erityisesti Latinalaisessa Amerikassa, jossa puristinen retoriikka korkeiden arvojen puolesta on tehnyt tilaa esimerkiksi huumekauppaan osallistumiselle ja panttivankien otolle enemmänkin rahan kuin vallankumouksen puolesta (Harmon 2000, 139). Dishman on kyseenalaistanut kylmän sodan loppumisen merkityksen ainakin huumekauppaan osallistumisen suhteen. Hän ei usko, että Neuvos-

toliitolta ja muilta valtioilta tulevan rahallisen tuen haihtuminen lisäisi kapinallisten sekaantumista huumekauppaan, koska monet eivät edelleen ole lähteneet toimintaan mukaan, vaikka rahahanat ovat olleet kiinni Neuvostoliitosta päin jo pitkään. Vielä vahvempi todiste tätä vastaan on hänen mielestään se, että sissi-huumeysteys oli vahvimmillaan 1980-luvun alkupuolella, jolloin myös valtioiden tuki terroristeille oli huipussaan (Dishman 2001a, 56).

Siinä, kuinka merkittävästi terroristiorganisaation luonne on muuttunut rikollisuuden suuntaan, on Dishmanin mukaan havaittavissa aste-eroja. Ääriesimerkkinä Dishman mainitsee burmalaiset kapinallisryhmät, jotka ovat luopuneet toivosta saavuttaa poliittinen ratkaisu ja keskittyneet huumekauppaan ja siten varallisuuden hankintaan (Dishman 2001a, 47–48). Myös Walter Laqueur on kiinnittänyt huomiota samantyyppiseen kehityssuuntaan. Mitä tulevaisuudessa tapahtuvaan kehitykseen tulee, hän pitää epätodennäköisenä, että terrorismi ja rikollisuus kuitenkin sulautuisivat siinä määrin yhteen, että terroristi- ja sissijohtajat muuttuisivat huumeparoneiksi tai muuten osaksi mafian kaltaista järjestäytyntä rikollisuutta. Toisaalta hänen mukaansa esimerkiksi motiiveissa tapahtuneet muutokset ovat madaltaneet esteitä terroristien ja rikollisten yhteistyölle, joten tulevaisuuden kehityksestä on kuitenkin vaikea sanoa kovinkaan paljon (Laqueur 1999, 216–217 ja 225). Ariel Merari puolestaan on ilmoittanut, ettei hän ole vakuuttunut terroristien ”vajoamisen” tavanomaisen rikollisuuden tasolle olevan oireellista poliittiselle terrorismille laajemmin tai terrorismin luonteelle tulevaisuudessa. Hänen mukaansa todisteina käytetyt tapaukset (yleensä siis Latinalaisen Amerikan sissiliikkeet) ovat sen sijaan enemmänkin paikallisten poliittisten, sosiaalisten ja taloudellisten olosuhteiden tuottamia ja niiden pohjalta tehdyt huomiot siten heikosti yleistettävissä (Merari 1999, 59).

Vaikka eri tutkijoiden näkemysten välillä on eroja, suhteellisen laaja yksimielisyys vallitsee kolmesta asiasta. Ensinnäkin vaikka terroristi- ja rikollisorganisaatioiden välillä on ollut yhteistyötä, sen laajuutta ei pidä yliarvioida. Toiseksi terroristit ovat ainakin joissain tapauksissa osallistuneet entistä enemmän rikolliseen toimintaan ja järjestäytyntä rikollisuus saanut toisinaan poliittisia piirteitä. Kuitenkin molemmat toimivat edelleen pääasiassa itsenäisesti. Kolmanneksi paikallisilla olo-

¹⁶ Valtioiden tukeman terrorismin kehittymisestä kylmän sodan jälkeen katso viite 12.

suhteilla ja erityisesti rahoitusvaikeuksilla on katsottu olleen keskeinen vaikutus terroristiorganisaatioiden luonteen ja toimintatapojen muuttumisessa rikollisorganisaation suuntaan.

Terrorismi ja joukkotuhoukset¹⁷

Kuten aiemmin todettiin, monet tutkijat uskovat nykyisin olevan entistä enemmän radikaaleja yksilöitä ja ryhmiä, jotka olisivat valmiita entistä suuremman tuhon aiheuttamiseen. Tämä huomio ja erityisesti Aum Shinrikyon vuonna 1995 Tokion metroon tekemä sariinikaasuisku ovat johtaneet tutkijat arvioimaan uudelleen joukkotuhoukset käytön tai ylipäänsä laajan mittakaavan terrorismin mahdollisuutta tulevaisuudessa. Tällainen katastrofaalinen terrorismi on myös viihdeteollisuuden hellimä aihe, ja siitä käydyssä poliittisessa keskustelussa on toisinaan vaikea erottaa faktaa fiktiosta. Tämä on varsin ymmärrettävää ottaen huomioon, että puhuttaessa mahdollisuuksista ja todennäköisyyksistä, ei voida vielä itse asiassa tietää, mikä uhka on faktaa ja mikä fiktiota, varsinkin kun terroristiryhmistä ja niiden resursseista ainakin julkisesti saatavilla oleva tieto on hyvin rajallista ja riskien arviointi siksikin usein vaikeaa.

Yleisesti ottaen terrorismintutkijoiden arviot poliittisista kannanotoista ja yleisistä riskiarvioista, erityisesti presidentti Clintonin rummuttamasta massiiviseen tuhoon pyrkivän superterrorismin¹⁸ uhasta, ovat kriittisiä. Tutkijat ovat yhtä mieltä siitä, että kymmeniä tai jopa satoja tuhansia kuolonuhreja tuottavan joukkotuhoukset toteutetun terrori-iskun uhkaa ei voida sulkea pois, mutta kuinka merkittävä ja välitön kyseinen uhka on, onkin siten toinen kysymys. Toiseksi useat tutkijat ovat huomauttaneet, että osa massiivisista joukkotuhou-

aseiskuista käydyssä keskustelussa esitetyistä perusolettamuksista on kyseenalaisia ja toisaalta jotkut vähemmälle huomiolle jääneet uhat merkittävämpiä (esim. Sprinzak 1998; Parachini 2001; Claridge 1999).

Tähän asti kemiallisia, biologisia ja radiologisia aineita on käytetty vain erittäin harvoin terrori-iskuissa eikä niiden käyttö ole tuottanut merkittäviä vahinkoja (esim. Schmid 1999, 108–109). Näiden aineiden käytön yleistymistä erityisesti juuri summittaisen joukkotuhon tarkoituksessa on pidetty perinteisesti hyvin epätodennäköisenä skenaarioina. Terroristit eivät ole näyttäneet kovinkaan paljon kiinnostusta niitä kohtaan, mikä on tulkittu johtuvaksi siitä, että niiden käyttöön liittyvät vaikeudet ja haitat on arvioitu etuja suuremmiksi.

Joukkotuhoukset käyttöä vastaan on puhunut erityisesti siihen liittyvät suuret riskit. Verrattuna tavanomaisin keinoin toteutettuihin iskuihin, kemiallisin, biologisin, radiologisin tai ydinasein tehdyn iskun onnistuminen on epävarmaa ja sen onnistuessaan tuottama tuho niin ikään etukäteen vaikeasti ennakoitavissa. Aseiden valmistus ja siirtäminen sisältää myös merkittäviä riskejä tekijöiden omalle turvallisuudelle. Joukkotuhoukset käyttöä on hankaloittanut myös joidenkin tarvittavien aineiden ja tarvikkeiden vaikea saatavuus sekä korkeat kustannukset verrattuna monien terroristiryhmien käytössä oleviin rahamääriin. Näiden ohella myös tekojen psykologiset vaikutukset sekä seuraamukset ryhmän kannalta ovat tutkijoiden näkemyksen mukaan puhuneet joukkotuhoukset käyttöä vastaan, sillä iskun tuloksena yleinen mielipide mitä todennäköisimmin kääntyisi vahvasti ryhmää vastaan sekä saisi turvallisuusviranomaiset ryhtymään massiivisiin toimiin ryhmän tuhoamiseksi. Mahdollisena etuna on puolestaan pidetty sitä, että biologisia ja kemiallisia aseita on vaikea havaita turvatarkastuksissa ja niiden kuljetaminen siinä mielessä helppoa. Joukkotuhoukset käyttö takaisi ryhmälle valtavasti huomiota, ja sillä olisi takuuvarmasti mittavat, vaikkakin siis mitä todennäköisimmin ryhmän julkisuuskuvaan negatiivisesti vaikuttavat laajat psykologiset vaikutukset. Lisäksi joukkotuhon tuottamiseen motivoituneen ryhmän näkökulmasta etuna on se, että joukkotuhoukset avulla on periaatteessa mahdollista tuottaa suurempia kuolonuhrien määriä. Joukkotuhoukset käytöllä uhkaamista on pidetty myös potentiaalisena kiristyskeinona (Schmid 1999; Claridge 1999; Campbell 1997; Jenkins 1985b;

¹⁷ Tässä yhteydessä joukkotuhoukset viitataan merkittäviä tuhoa aiheuttamaan pystyviin kemiallisiin, biologisiin, radiologisiin ja ydinaseisiin.

¹⁸ Superterrorismitermillä viitataan yleensä siihen mahdollisuuteen, että terroristiryhmät käyttäisivät tulevaisuudessa kemiallisia, biologisia, radiologisia tai ydinaseita massatuhon aiheuttamiseksi. Termiin yhdistetään toisinaan myös oletus potentiaalisista käyttäjistä, joiksi katsotaan uudenlaiset, entistä armottomammat, vaikeammin ennakoitavissa olevat ja innovatiivisemmat terroristit, joiden toiminnan motiivina on usein uskonto. Lisää superterrorismin käsitteestä ja sen historiasta katso esim. Claridge (1999). USA:ssa käydyistä poliittisistä keskustelusta liittyen uhkakuviin katso myös Gurr ja Cole (2000, 6–13).

Gurr ja Cole 2000, 80–104). Harvat ryhmät ovat kuitenkaan pyrkineet tuottamaan mahdollisimman paljon kuolleita tai nähneet mitään muutakaan syytä, miksi joukkotuhoukseita pitäisi käyttää, kun halutun reaktion on saanut varmemmin aikaiseksi tavanomaisemminkin keinoin.

Joukkotuhoukseiden käytön todennäköisyyttä on lähdetty uudelleenarviomaan kahdesta syystä. Ensinnäkin 1990-luvun kuluessa jotkin joukkotuhoukseiden rakentamiseen ja hankintaan liittyvät haasteet ovat lieventyneet. Paitsi että niiden saatavuuden on katsottu helpottuneen Neuvostoliiton romahdettua, kun valmistamiseen tarvittavien aineiden valvonta on heikentynyt, aineosien valmistamiseen ja käyttöön vaadittavan tietotaidon hankkimisen on niin ikään katsottu helpottuneen, kun tietoa on saatavilla muun muassa Internetistä ja väestön koulutustaso on noussut. Lisäksi entisen itäblokin maissa on poliittisten muutosten ja taloudellisten vaikeuksien jäljiltä työttömiksi jääneitä ydinaseteknologian ym. ammattilaisia, joiden tietämystä terroristien on uskottu mahdollisesti pyrkivän hyödyntämään. Myöskään raha ei ole enää samalla tavalla este ainakaan huumekaupassa tai muussa järjestäytyneessä rikollisuudessa mukana oleville ryhmille. Toisaalta monet tutkijat huomauttavat, että aseiden rakentamisen helpottuminen on kuitenkin suhteellista. Esimerkiksi kemiallisten ja biologisten aineiden valjastaminen toimivaksi aseeksi on edelleen huomattavan vaikeaa, eikä julkisesti saatavilla oleva tieto itse aineiden kehittämisehkään ole välttämättä luotettavaa eikä täydellistä (Claridge 1999; Schmid 1999; Hoffman 2001a; Campbell 1997; Gurr ja Cole 2000, 41–79; katso myös Laqueur 1999, 269–271; Chalk 1999). Toinen muutos, jonka on katsottu vaikuttavan asiaan on uskonnollisten motiivien yleistymisen ja muut seikat, jotka ovat johtaneet siihen, että terroristit näyttäisivät olevan entistä valmiimpia summittaisen joukkotuhon aiheuttamiseen.

Joukkotuhoukseiden käytön muodostamaa tulevaisuuden uhkaa arvioitaessa yksi paljon pohdittu kysymys on ollut, mitä johtopäätöksiä Aum Shinrikyon sariinikaasuisuksesta voidaan tehdä. Iskua pidetään ensimmäisenä vakavasti otettavana, toteutuksen tasolle edenneenä terrori-iskuna, jossa pyrittiin tuottamaan joukkotuhouksin mittava määrä kuolleita.¹⁹ Jotkut tutkijat väittivät pian iskun jälkeen, että iskun seurauksena joukkotuhoukseiden käytön kynnys tulisi madaltumaan selkeästi, kun siihen liittynyt tabu oli tullut rikotuksi. Myöhem-

min on kuitenkin kyseenalaistettu, missä määrin kynnys on tosi asiassa madaltunut tai kuinka merkittävästä seikasta on kysymys, kun vastaavankaltaisia iskuja ei ole sen jälkeen tehty (esim. Schmid 1999, Hoffman 2001a).

Valtaosa terrorismintutkijoista jakaa nykyisin näkemyksen, että isku ei mitä todennäköisimmin edusta esinäytöstä tulevaisuuden tyyppillisestä terrorismista. Aum Shinrikyon onnistuminen iskussa kertoo monien mielestä ennen kaikkea Japanin turvallisuusviranomaisten massiivisesta epäonnistumisesta. Esimerkiksi David Claridge (1999, 138) ja James K. Campbell (1997, 29–48) painottavat, että harvassa muussa kehittyneessä maassa vastaavankaltainen ryhmä olisi pystynyt toimimaan yhtä helposti kuin Japanissa, jossa kynnys puuttua uskonnolliseen toimintaan oli korkealla ja valtion sisäisen tiedustelun taso heikko. Toiseksi iskun on tulkittu kertovan niistä teknologisista haasteista, joita ryhmä kohtaa yrittäessään kehittää ja käyttää kemiallisia ja biologisia aseita. Aum Shinrikyo ei missään nimessä vastaa kuvaa tyyppillisestä terroristiryhmästä, vaan sen jäsenmäärä, jäsenten koulutustaso, käytettävissä olevat resurssit, yhteydet ja rahavarat olivat aivan toisella tasolla kuin terrori-iskuja tekevien ryhmien yleensä. Näistä lähtökohdista huolimatta ryhmä ei onnistunut tekemään yhtäkään todella onnistunutta kemiallista tai biologista iskua (esim. Hoffman 2001a, 420–422; Rosenau 2001). Näin ollen esimerkiksi David C. Rapoport on itse asiassa esittänyt, että ryhmän toiminnalla olisi pikemminkin lannistava kuin rohkaiseva vaikutus toisiin ryhmiin (Rapoport 1999/2001, 21–24). Aum Shinrikyon tapaus osoittaa myös hyvin sen, että vaikka biologisiin ja kemiallisiin aseisiin tarvittavien ainesosien tuottaminen sinänsä ei välttämättä vaadi kovin paljon ammattitaitoa, niiden jalostaminen varsinkin joukkotuhousta tuottamaan pystyväksi aseeksi on todellakin edelleen huomattavan vaikeaa.

¹⁹ Se, että isku tuotti vain kymmenkunta kuolonuhria, johtui sariinikaasun huonolaatuisuudesta. Isku ei ollut ainoa Aum Shinrikyon suunnittelema epätavanomainen aseinen toteutettava isku, vaan esimerkiksi pari kuukautta metroon tehdyn iskun jälkeen lahkoon jäsenet olivat jälleen tällä kertaa syanidikaasua sisältävien pussien kanssa metromatkalla. Operaatio paljastui viime hetkellä asemahenkilökunnan huomattavissa pussit. Aum Shinrikyosta tarkemmin katso esim. Lifton (1999/2000).

Suurin osa terrorismintutkijoista arvioi edelleen tapahtuneista muutoksista huolimatta joukkotuhoseiden käytön olevan erittäin epätodennäköistä tulevaisuudessa, joskin ehkä hieman todennäköisempää kuin edeltävinä vuosikymmeninä. Pitkän linjan terrorismintutkijoista joukkotuhoseiden käytön mahdollisuuden suhtautuu ehkä vakavimmin Walter Laqueur, jonka mielestä uudentyypisten fanaattisten terroristien ilmenemisen, teknologian kehittymisen ja joukkotuhoseiksi soveltuvien epätavanomaisten aseiden saatavuuden yhdessä tuottamat seuraukset voivat ylittää kuvittelukykymme (Laqueur 1999, 3–7). Suurin osa terrorismintutkijoista kuitenkin on epäilevämmällä kannalla ja tulkitsee iskujen harvinaisuuden merkinä haluttomuudesta tai motivaation puutteesta epätavanomaisten aseiden käyttämiseen eikä näe tässä suhteessa tapahtuneen merkittävää muutosta, vaikka käytölle olevat esteet ovat ehkä madaltuneetkin (esim. Sprinzak 1998; Gurr ja Cole 2000; Claridge 1999). Tutkijoiden listat mahdollisista joukkotuhoseiden käyttäjistä tai käyttöön johtavista tilanteista ovat poikkeuksetta lyhyitä. Lähes kaikkien listan kärkisijalla ovat uskonnolliset kultit (tai laajemmin uskonnollisesti motivoituneet ryhmät), joskin esimerkiksi David C. Rapoport pitää tätä näkemystä historiallisen aineiston perusteella kyseenalaisena (Rapoport 1999/2001, 20–21). Potentiaalisina käyttäjinä on mainittu myös (esimerkiksi nationalistiset) ryhmät, jotka esimerkiksi omiin riveihin kohdistunut kansanmurha on katkeroittanut ja/tai jotka eivät näe toivoa menestymisestä. Ehud Sprinzakin mukaan yhdistelmä rajatonta vihaa ja täydellistä voimattomuutta voi johtaa tällaisen ryhmän uskomaan, että ainoa vaihtoehto on laittaa vihollinen maksamaan voitosta kova hinta. Myös pienet, yhteiskunnasta vieraantuneet ja sitä halveksuvat ryhmät, joilla ei ole realistisia poliittisia päämääriä, saattavat hänen mukaansa tavoitella joukkotuhoseita, mahdollisesti ensin laskelmoituaan sen vaikutukset väärin (Sprinzak 1998, 114–115; katso myös Laqueur 1999, 270).

Tutkimuksen piirissä käyty keskustelu on heijastanut poliittista keskustelua siinä mielessä, että huomion keskipisteessä on ollut biologisten, kemiallisten, radiologisten ja ydinaseiden käyttö joukkotuhon aikaansaamiseksi. Kyseisiä aineita voidaan käyttää kuitenkin myös pienemmässä mittakaavassa, esimerkiksi kohdennetuissa poliittisissa murhissa sekä sabotaasin välineinä. Siinä missä kymmeniä tai satoja tuhansia kuolonuhreja tuot-

tamaan pyrkivä ”superterrorismi” on ehkä huomattavan epätodennäköistä, jotkut tutkijat ovatkin nähneet merkkejä siitä, että muuntyyppiset epätavanomaisia aseita hyödyntävät iskut voivat olla todennäköisempiä. Näin ovat väittäneet esimerkiksi Ehud Sprinzak, joka on nostanut esiin kemiallisin tai biologisin aseinen toteutettujen matalan tason taktisten iskujen mahdollisuuden (Sprinzak 1998, 118–122) sekä Bruce Hoffman, joka pitää mahdollisena, että kemiallisia ja biologisia aseita saatetaan käyttää rajatummin laskelmoituna keinona saada aikaan pitkäkantoisia psykologisia vaikutuksia tietyn kohdeyleisön keskuudessa (Hoffman 2001a, 422). Nadine Gurr ja Benjamin Cole ovat samoilla linjoilla todetessaan biologisten, kemiallisten ja radiologisten aseiden olevan potentiaalisesti hyödyllisiä propagandan välineinä. Lisäksi he korostavat ryhmän poliittisen ja strategisen tilanteen ja siltä pohjalta tehtyjen päätösten merkitystä. Tilanteesta riippuen lähestulkoon mikä ryhmä tahansa voi heidän mukaansa katsoa joukkotuhoseiden käytön olevan jossain mittakaavassa heidän etujensa mukaista, esimerkiksi silloin kun ryhmä on puolustusasemissa tai tavanomaisten aseiden saatavuus on rajoittunut (Gurr ja Cole 2000, 104 ja 155–156).

Jos joukkotuhoseita voidaan käyttää muissakin kuin laajan mittakaavan iskuissa niin joukkotuhoa voidaan saada aikaan myös tavanomaisilla aseilla. Tästä mahdollisuudesta ei terrorismintutkimuksessa ole kovin laajasti keskusteltu, mihin vihjeen saattaa tarjota muun muassa Brian M. Jenkinsin julkituoma käsitys, että suurten kuolonuhrien määrin tuottaminen tavanomaisin keinoin on vaikeaa (Jenkins 1998, 230 ja 245).

Toiseksi, kuten todettua, terrorismin tuhoisuuden lisääntymishuomioiden johtaneet julkisen keskustelun vanavedessä terrorismintutkijat arvioimaan pahinta mahdollista skenaariota eli joukkotuhoseiden käyttöä tarkoituksenaan massiivisen tuhon aiheuttaminen. Kuitenkin kuten Ehud Sprinzak joukkotuhoseista ja terrorismista käytyä poliittista keskustelua moittiessaan on tuonut ilmi, suurien kuolonuhrien määrin pyrkivä terrorismi (kuten vuosien 1993 ja 2001 iskut New Yorkin World Trade Centeriin) ja joukkotuhoseiden käyttö kymmenien tai satojen tuhansien kuolonuhrien tuottamiseksi ovat kaksi eri asiaa (Sprinzak 1998, 116–117). Huomion keskittyessä näistä jälkimmäiseen on ensimmäinen jäänyt keskustelussa varjoon.

Täysin huomiotta suurien kuolonuhrien määrän tuottaminen tavanomaisin keinoin ei ole kuitenkaan jäänyt eikä olisi voinutkaan. Siinä missä nelinumeroisten kuolonuhrien tuottamisessa yhdellä kertaa terrori-iskussa onnistuttiin ensimmäisen kerran syyskuussa 2001, sitä oli kuitenkin suunniteltu ja yritetty jo useamman kerran. Monissa näistä yrityksistä tuhoa suunniteltiin tuotettavan tavanomaisin keinoin. Esimerkiksi vuonna 1993 World Trade Centeriin tehdyssä pommi-iskussa olisi voinut arvioiden mukaan kuolla jopa 50 000 ihmistä, jos molemmat tornit olisivat terroristien suunnitelmien mukaisesti romahtaneet (esim. Schmid 1999, 112). Se, että uhrien määrä oli laskettavissa kahden käden sormilla, oli varmasti pettymys tekijöille.

Kiinnostus aiheuttaa entistä suurempia kuolonuhrien määriä ei siis näytä yksiselitteisesti ainaakaan toistaiseksi tuottaneen kasvanutta kiinnostusta joukkotuhoaseita kohtaan. John V. Parachini esimerkiksi on tehnyt havainnon, että tavanomaisin voimakkain räjähdysainein toteutetut iskut tuottivat 1990-luvulla enemmän tuhoa kuin muutamat kemiallisin ja biologisin aseina tuotetut iskut. Lisäksi hänen mukaansa epätavanomaisin aseina toteutettujen iskujen tekijät olivat kohtuullisen amatöörejä kuolonuhrien tuottamisen suhteen, kun taas voimakkaita tavanomaisia räjähteitä käyttäneillä oli kokemusta taistelutehtävistä (Parachini 2001, 391–394 ja 400–401). Nadine Gurr ja Benjamin Cole ovatkin vuonna 2000 julkaistussa kirjassaan huomauttaneet, että tavanomaisien aseiden rajoja joukkotuhon pyrkivien terrori-iskujen välineenä ei ole vielä saavutettu ja ennustavat, että sikäli kun terroristit pyrkivät entistä suuremman joukkotuhon aiheuttamiseen, sen pitäisi ensi kädessä ilmetä uusina tavanomaisina aseina hyödyntävinä, joukkotuhon pyrkivinä iskuina. Gurr ja Cole kuitenkin toteavat, että näin ei ollut siihen asti käynyt ja korostavat joukkotuhon iskujen tavanomaisinkin aseina toteutettuna olleen edelleen harvinaisia (Gurr ja Cole 2000, 28).

Syyskuun 2001 tapahtumat ja terrorismintutkimus

Monet terrorismintutkijat jakavat näkemyksen siitä, että terrorismissa on 1980-luvun puolivälin jälkeen tapahtunut suhteellisen selkeitä muutoksia. Muutokset ovat monilta osin samoja, kuin mistä julkisuudessa on keskusteltu, mutta terrorismintut-

kijat ovat pitäneet monia julkisuudessa esitettyjä arvioita liioittelevina sekä toisaalta joitain väitteitä ja oletuksia täysin virheellisinä. Vaikka terrorismintutkimuksenkin piirissä käydyssä keskustelussa on ehkä ajoittain havaittavissa liiallista keskittymistä terrorismin uusiin piirteisiin, valtaosa tutkijoista on muistuttanut, että mistään täydellisestä terrorismin muodonmuutoksesta ei ole kyse, vaan ”vanhantyyppisen” terrorismin rinnalle on noussut uusia muotoja, jotka ovat monilta osin edelleen tavanomaisempia muotoja harvinaisempia.

Syyskuun 11. päivän iskut poikkeavat radikaalisti siitä, mitä on aiempina vuosikymmeninä pidetty terrorismille tyypillisenä. Tästä kertoo jo se, että iskut tuottivat lähes kymmenen kertaa enemmän uhreja kuin sitä ennen eniten kuolonuhreja tuottanut terrori-isku tai samanaikaisesti toteutettu iskusarja.²⁰ Kuitenkin kuten edeltävän perusteella voi havaita, jotkin kyseisen iskun ja modernin terrorismin tunnuspiirteiden välillä havaittavissa olevat erot on pantu merkille terrorismintutkimuksen piirissä jo viimeistään 1990-luvun puolivälissä aiemmin tehtyjen iskujen ja paljastuneiden suunnitelmien pohjalta. Näin ollen iskut olivat osin vahvistusta monien spekulatioille, mutta niissä oli paljon myös sellaisia piirteitä, mitä ei ollut osattu odottaa ja jotka ovat vahvassa ristiriidassa terrorismintutkimuksen piirissä vallitsevien näkemysten kanssa.

Kärkirivin terrorismintutkijat ovat toistaiseksi vielä suhteellisen harvalukuisissa ensikommenteissaan (Jenkins 2001b; Jenkins 2001c; Hoffman 2001b; Crenshaw 2001; Wilkinson 2001) tuoneet julki, että usean iskun toteuttaminen yhtäaikaaisesti on ollut varsin harvinaista. Tämä on johtunut heidän näkemyksensä mukaan etupäässä siitä, etteivät useimpien terroristiryhmien rahkeet ole riittäneet niiden tekemiseen. Se, että iskun tekijät lähtivät toteuttamaan jotain näin kunnianhimoista, saivat pidetyksi suunnitelmat salassa ja onnistuivat niiden toteuttamisessa, ovat osoitus sen tason ammattitaidosta, innovatiivisuudesta ja resursseista, joita millään terroritekoja tekevällä organisaatiolla, bin Ladenin verkosto mukaan lukien, ei ole ollut eikä silläkään hetkellä uskottu olevan. Verkoston poik-

²⁰ Hoffmanin vuonna 1997 julkaistussa kymmenen tuhoisimman terrori-iskun listan kärjessä on Iranissa vuonna 1979 tehty elokuvateatterin kohdistunut tuhopolttoisku, jossa kuoli reilut 400 ihmistä (Hoffman 1997a, 11).

keuksellisista resursseista kertoo myös se, että sillä on ollut meneillään samanaikaisesti usean laajan mittakaavan iskun suunnittelu.

Samalla isku asetti kyseenalaiseksi terrorismia koskevat riskiarviot, jotka ovat keskittyneet Bruce Hoffmanin sanojen mukaan liiaksi rakennuksia tuhoamaan tarkoitettuihin autopommeihin ja toisaalta biologisten ja kemiallisten iskujen kaltaisiin korkean tason riskeihin kun taas mahdollisuus käyttää lentokonetta itsemurha-aseena on jäänyt lähes huomiotta, vaikka algerialainen ryhmä GIA joulukuussa 1994 kaappasikin koneen tarkoituksena vetää se alas Pariisiin keskustaan (Hoffman 2001b, 3). Samaan tapaan Brian M. Jenkins on tuonut esille, että havainto tavanomaisten pommi-iskujen tuhoivoiman riittämättömyydestä suhteessa joidenkin terroristien tavoitteisiin on johtanut tutkijat pohtimaan mahdollisuutta, että jotkut terroristit ennen pitkää turvautuisivat joukkotuhoaseisiin, kun taas mahdollisuus nostaa kuolonuhrien määrää tekemällä monta samanaikaista iskua on jäänyt usein pohdintojen ulkopuolelle (Jenkins 2001b, 4–7).

Se, mikä tekee iskusta luonteeltaan erittäin harvinaislaatuinen on, että kyseessä oli useamman ihmisen itsemurhaisku. Ihmetyksen aihe ei kuitenkaan lopu vielä tähän, vaan lisäksi kuten Jenkins tuo ilmi, mukana olleiden henkilöiden profiili ei vastaa sitä, mitä Lähi-idässä tehtyjen itsemurhaiskujen perusteella on pidetty itsemurhaiskujen tekijöille tyypillisenä. Itsemurhaiskut on yhdistetty yleensä köyhiin, ei kovin hyvin koulutettuihin ja mahdollisesti psykologisista ongelmista kärsiviin nuoriin miehiin. Ikääntymisen, statuksen ja koulutuksen on uskottu vähentävän motivaatiota itsemurhaiskuihin. Syyskuun 11. päivän iskujen tekijät olivat vanhempia ja paremmin koulutettuja kuin mitä valtaosa aiemmista itsemurhaiskujen tekijöistä. Lisäksi itsemurhaiskujen onnistumisen halutulla tavalla on katsottu vaativan tekijän tarkkaa seuranta ja psykologista vahvistusta aina viime metreille asti, jottei tämän päättäväisyys murtuisi. Se, että iskujen päätekijät saapuivat USA:han kuukausia ennen iskuja ja olivat edelleen hetken koittaessa valmiit toteuttamaan suunnitelman, on vahvasti ristiriidassa tämän oletuksen kanssa.²¹

Brian M. Jenkins on esittänyt syyskuun 11. päivän iskujen poikkeuksellisten piirteiden selittyvän osin sillä, että bin Ladenin verkosto yhdistää paljon laajemmat ihmismäärät kuin mikään aiempi terroristiryhmä ja siten mahdollistaa monimutkaisempien iskujen tekemisen. Bin Ladenin pitkälti Afganistanin sodassa taistelleiden vapaaehtoisten pohjalta syntyneen verkoston uskotaan käsittävän useamman tuhat aktivistia. Paitsi että näin suuri ihmisjoukko mahdollistaa erikoistumisen (tieteellisen, sotilaallisen, lentoteknisen ym.), usean tuhannen potentiaalisen vapaaehtoisen joukosta on myös helpompi löytää joukko henkilöitä, jotka ovat valmiita itsemurhaiskujen tekemiseen (Jenkins 2001b, 8–9).

Tilanne nyt tätä artikkelia kirjoittaessa eli vuosi syyskuun 11. päivän iskujen jälkeen on tietyllä tavalla terrorismintutkimuksen näkökulmasta samankaltainen kuin Aum Shinrikyon sariinikaasukun jälkeen. Syyskuun 11. päivän iskut ovat monella tapaa erilainen operaatio kuin aiemmat terroristi-iskut samoin kuin Aum Shinrikyon isku ensimmäisenä joukkotuhoasein toteutettuna massatuhoon pyrkivänä terroritekona. Kuten Aum Shinrikyo, niin myös Al-Qaida on monella tapaa poikkeuksellinen organisaatio, etenkin mitä tulee sen laajuuteen ja resursseihin. Se on aidosti ylikansallinen organisaatio, joka on levittäytynyt joidenkin tietojen mukaan yli 50 maahan ja jonka rahoitus ja tukiverkostot ainakin tämän hetkisen julkisen tietämyksen mukaan suhteellisen riippumattomia mistään valtiosta. Näin ollen on kyseenalaista, mitä tämän tapauksen pohjalta on pääteltävissä terrorismin kehittymisestä ylipäänsä, varsinkin kun tapahtumista on tässä vaiheessa kulunut vasta niin vähän aikaa ja merkittävä osa muista 1990-luvulla tehdyistä näyttävistä ja jollakin tapaa epätavanomaisista iskuista on tavalla tai toisella yhdistetty Osama bin Ladeniin tai al-Qaidaan.

²¹ On mahdollista, että kaikki iskussa mukana olleet 19 henkilöä eivät tienneet tarkalleen, mitä oli tapahtumassa. Kuudelta heistä on kuitenkin löytenyt itsemurhaviesti, ja jo niin monen ihmisen yhtäaikaista valmiutta itsemurhaiskuun voidaan pitää merkittävänä (Jenkins 2001b, 7–8).

LÄHTEET

- Adams, James. 1987. *Terrorismi*. Helsinki: Otava.
- Beam, Louis. 1992. *Leaderless Resistance. The Seditious 12*, myös <URL:http://www.louisbeam.com/leaderless.htm>.
- Bell, J. Bowyer. 1975. *Transnational Terror*. Washington: American Enterprise Institute for Public Policy.
- Bell, J. Bowyer. 1997a. Terror group organization. Teoksessa Crenshaw, Martha ja Pimlott, John (toim.), *Encyclopedia of World Terrorism*. Sharpe Reference.
- Bell, J. Bowyer. 1997b. Terrorist fundraising. Teoksessa Crenshaw, Martha ja Pimlott, John (toim.), *Encyclopedia of World Terrorism*. Sharpe Reference.
- Cameron, Gavin. 1997. The mindset of the terrorist. Teoksessa Crenshaw, Martha ja Pimlott, John (toim.), *Encyclopedia of World Terrorism*. Sharpe Reference.
- Campbell, James K. 1997. Excerpts from research study 'Weapons of Mass Destruction and Terrorism: Proliferation by Non-State Actors'. *Terrorism and Political Violence* 9:2, 24–50.
- Chalk, Peter. 1999. The Evolving Dynamic of Terrorism in the 1990s. *Australian Journal of International Affairs* 53:2.
- Claridge, David. 1999. Exploding the myths of superterrorism. *Terrorism and Political Violence* 11:4, 133–148.
- Crenshaw, Martha. 1981. The Causes of Terrorism. *Comparative Politics* 13:4, 379–399.
- Crenshaw, Martha. 1986. The Psychology of Political Terrorism. Teoksessa Hermann, Margaret G. (toim.), *Political Psychology. Contemporary Problems and Issues*. San Francisco-London: Jossey Bass.
- Crenshaw, Martha. 2001. Why America? The globalization of civil war. *Current History* 100:650, 425–432.
- Crenshaw, Martha ja Pimlott, John (toim.). 1997. *Encyclopedia of World Terrorism*. Sharpe Reference.
- Dishman, Chris. 2001a. Terrorism, Crime, and Transformation. *Studies in Conflict & Terrorism* 24, 43–58.
- Dishman, Chris. 2001b. Review Article. Understanding perspectives on WMD and why they are important. *Studies in Conflict & Terrorism* 24, 303–313.
- Ehrenfeld, Rachel. 1990. *Narco-terrorism*. New York: Basic Books.
- Gordon, Avishag. 2001. Terrorism and the scholarly communication system. *Terrorism and Political Violence* 13:4, 116–124.
- Guelke, Adrian. 1995/1998. *The Age of Terrorism and the International Political System*. London & New York: I.B. Tauris Publishers.
- Gurr, Nadine ja Cole, Benjamin. 2000. *The New Face of Terrorism. Threats from Weapons of Mass Destruction*. London & New York: I. B. Tauris.
- Harmon, Christopher C. 2000. *Terrorism Today*. London & Portland: Frank Cass.
- Hoffman, Bruce. 1994. Responding to terrorism across the technological spectrum. *Terrorism and Political Violence* 6:3, 365–390.
- Hoffman, Bruce. 1997a. The confluence of international and domestic trends in terrorism. *Terrorism and Political Violence* 9:2, 1–15.
- Hoffman, Bruce. 1997b. Why terrorists don't claim credit. *Terrorism and Political Violence* 9:1, 1–6.
- Hoffman, Bruce. 1997c. Reply to Pluchinsky and Rapoport comments. *Terrorism and Political Violence* 9:1, 18–19.
- Hoffman, Bruce. 1998/1999. *Inside Terrorism*. Indigo.
- Hoffman, Bruce. 2001a. Change and continuity in terrorism. *Studies in Conflict & Terrorism* 24, 417–428.
- Hoffman, Bruce. 2001b. *Rethinking Terrorism in the Light of War on Terrorism*. Testimony before the Subcommittee on Terrorism and Homeland Security.
- Hoffman, Bruce ja Claridge, David. 1998. The RAND-St Andrews Chronology of International Terrorism and Noteworthy Domestic Incidents, 1996. *Terrorism and Political Violence* 10:2, 135–180.
- Jenkins, Brian M. 1974. *International Terrorism: A New Kind of Warfare*. Santa Monica: The Rand Corporation.
- Jenkins, Brian M. 1975. International Terrorism: A New Mode of Conflict. Teoksessa Carlton, David ja Schaefer, Carlo (toim.), *International Terrorism and World Security*. London: Croom Helm.
- Jenkins, Brian M. 1978. International Terrorism: Trends and Potentialities. *Journal of International Affairs* 32:1, 115–123.
- Jenkins, Brian M. 1980. *The Study of Terrorism: Definitional Problems*. Santa Monica: The Rand Corporation.
- Jenkins, Brian M. 1985a. Terrorism-Prone Countries and Conditions. Teoksessa Merari, Ariel (toim.), *On Terrorism and Combatting Terrorism*. University Publications of America.
- Jenkins, Brian M. 1985b. Will terrorists go nuclear? *Orbis* (Autumn).
- Jenkins, Brian M. 1998. Will terrorist go nuclear? A reappraisal. Teoksessa Kushner, Harvey (toim.), *The Future of Terrorism: Violence in the New Millennium*. Thousand Oaks ym.: Sage Publications.
- Jenkins, Brian M. 2001a. Terrorism and beyond: A 21st century perspective. *Studies in Conflict & Terrorism* 24, 321–327.
- Jenkins, Brian M. 2001b. The organization men. Anatomy of a terrorist attack. Teoksessa Hoge, James F, Jr. ja Rose, Gideon (toim.), *How Did This Happen? Terrorism and the New War*. Oxford: PublicAffairs Ltd.
- Jenkins, Brian Michael. 2001c. *Terrorism: Current and Long Term Threats*. RAND.
- Juergensmeyer, Mark. 1997. Terror mandated by God. *Terrorism and Political Violence* 9:2, 16–23.
- Juergensmeyer, Mark. 2001. *Terror in the Mind of God. The Global Rise of Religious Violence*. Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press.
- Kaplan, Jeffrey. 1997. Leaderless Resistance. *Terrorism and Political Violence* 9:3, 80–95.
- Laqueur, Walter. 1977. *Terrorism*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Laqueur, Walter. 1986. Reflections on Terrorism. *Foreign Affairs* 65:1, 86–100.
- Laqueur, Walter. 1987. *The Age of Terrorism*. Boston and Toronto: Little, Brown and Company.
- Laqueur, Walter. 1999. *The New Terrorism. Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*. New York – Oxford: Oxford University Press.
- Lifton, Robert J. 1999/2000. *Destroying The World To Save It: Aum Shinrikyo, Apocalyptic Violence, and the New*

- Global Terrorism*. New York: Henry Holt and Company.
- Medd, Roger ja Goldstein, Frank. 1997. International Terrorism on the Eve of a New Millennium. *Studies in Conflict & Terrorism* 20, 281–316.
- Merari, Ariel. 1978. A Classification of Terrorist Groups. *Terrorism: An International Journal* 1:3/4, 331–346.
- Merari, Ariel. 1993. Terrorism as a Strategy of Insurgency. *Terrorism and Political Violence* 5, 213–251.
- Merari, Ariel. 1999. Terrorism as a strategy of struggle: past and future. *Terrorism and Political Violence* 11:4, 52–65.
- Michel, Lou ja Herbeck, Dan. 2001. *American Terrorist. Timothy McVeigh & the Oklahoma City Bombing*. ReganBooks.
- Miller, Abraham H. ja Damask, Nicholas A. 1996. The dual myths of 'narco-terrorism': How myths drive policy. *Terrorism and Political Violence* 8:1, 114–131.
- Oots, Kent Layne. 1989. Organizational Perspectives on the Formation and Disintegration of Terrorist Groups. *Terrorism* 12, 139–152.
- Parachini, John V. 2001. Comparing motives and outcomes of mass casualty terrorism involving conventional and unconventional weapons. *Studies in Conflict & Terrorism* 24, 389–406.
- Pluchinsky, Dennis A. 1997. The terrorism puzzle: missing pieces and no boxcover. *Terrorism and Political Violence* 9:1, 7–10.
- Ranstorp, Magnus. 1996. Terrorism in the name of religion. *Journal of International Affairs* 50.
- Rapoport, David C. 1984. Fear and trembling: Terror in three religious traditions. *American Political Science Review* 78:3, 658–677.
- Rapoport, David C. 1992. Terrorism. Teoksessa Hawkesworth, Mary ja Kogan, Maurice (toim.). *Encyclopedia of Government and Politics*. Vol. 2. London & New York: Routledge.
- Rapoport, David C. 1996. The media and terrorism: Implications of the Unabomber case (pääkirjoitus). *Terrorism and Political Violence* 8:1.
- Rapoport, David C. 1997. To claim or not to claim: that is the question – always! *Terrorism and Political Violence* 9:1, 11–17.
- Rapoport, David C. 1999/2001. Terrorism and Weapons of the Apocalypse. Teoksessa Sokolski, Henry ja Ludes, James (toim.), *Twenty-First Century Weapons Proliferation*. London: Frank Cass. Julkaistu alunperin vuonna 1999 teoksessa National Security Studies 3 (July-August).
- Rapoport, David C. 2001. The fourth wave: September 11 in the history of terrorism. *Current History* 100:650, 419–424.
- Raufer, Xavier. 1999. New world disorder, new terrorisms: New threats for Europe and the Western World. *Terrorism and Political Violence* 11:4, 30–51.
- Rosenau, William. 2001. Aum Shinrikyo's biological weapons program: Why did it fail?. *Studies in Conflict & Terrorism* 24, 289–301.
- Salminen, Leena. 2000a. *Poikkeuksellista terrorismia? Radikaalien molukkinuorten toiminta Alankomaissa 1960- ja 1970-luvuilla terrorismintutkimuksen näkökulmasta*.
- Salminen, Leena. 2000b. Molukkiradikalismi ja terrorismi Alankomaissa. *Kosmopolis* 30:4, 67–97.
- Schmid, Alex P. 1999. Terrorism and the use of weapons of mass destruction: from where the risk?. *Terrorism and Political Violence* 11:4, 106–132.
- Schmid, Alex P. ja Jongman, Albert J. 1988. *Political Terrorism. A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories and Literature*. Amsterdam: North-Holland Publishing Company & Transaction Books.
- Silke, Andrew. 2001. The devil you know: continuing problems with research of terrorism. *Terrorism and Political Violence* 13:4, 1–14.
- Sprinzak, Ehud. 1991. The Process of Delegitimation: Towards a Linkage Theory of Political Terrorism. *Terrorism and Political Violence* 3:1, 50–68.
- Sprinzak, Ehud. 1995. Right-wing terrorism in comparative perspective: The case of split legitimization. *Terrorism and Political Violence* 7:1, 17–43.
- Sprinzak, Ehud. 1998. The great superterrorism scare. *Foreign Policy* 112, 110–124.
- Tucker, David. 2001. What is new about the new terrorism and how dangerous is it? *Terrorism and Political Violence* 13:3, 1–14.
- Veness, David. 1999. Low intensity and high impact conflict. *Terrorism and Political Violence* 11:4, 8–14.
- Wardlaw, Grant. 1982. *Political Terrorism: Theory, Tactics and Counter-Measures*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wardlaw, Grant. 1988. Linkages between the illegal drugs traffic and terrorism. *Conflict Quarterly* 8:3, 5–26.
- Wheeler, Everett L. 1991. Terrorism and Military Theory: An Historical Perspective. *Terrorism and Political Violence* 3:1, 6–33.
- Wilkinson, Paul. 1974. *Political Terrorism*. London & Basingstoke: Macmillan.
- Wilkinson, Paul. 1977. *Terrorism and the Liberal State*. London & Basingstoke: The Macmillan Press.
- Wilkinson, Paul. 1985. The Real-World Problems of the Terrorist Organization and the Problem of Propaganda. Teoksessa Merari, Ariel (toim.), *On Terrorism and Combatting Terrorism*. Proceedings of International Seminar, Tel Aviv 1979. University Publications of America.
- Wilkinson, Paul. 1986. Terrorism: International Dimensions. Teoksessa Gutteridge, William (toim.), *Contemporary Terrorism*. New York-Oxford: Facts on File, 29–56.
- Wilkinson, Paul. 1990. Terrorist tactics and targets: New risks to world order. *Conflict Studies* 236, 1–21.
- Wilkinson, Paul. 2001. Pääkirjoitus. *Terrorism and Political Violence* 13:4, vii–x.
- Zulaika, Joseba ja Douglass, William A. 1996. *Terror and Taboo: The Follies, Fables, and Faces of Terrorism*. New York: Routledge.